

**Справа «Константінеску проти Румунії»
(Constantinescu v. Romania 28871/95)**

У рішенні, ухваленому 27 червня 2000 року у справі Константінеску проти Румунії, Суд постановив, що:

- мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо права на справедливий судовий розгляд;
- не було порушено право на свободу вираження поглядів (ст. 10 Конвенції).

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив заявнику 15 000 французьких франків у відшкодування матеріальних збитків та компенсацію моральної шкоди і 20 000 – на судові витрати (із вирахуванням 10 806,1 франків вже наданих Радою Європи у формі юридичної допомоги).

Обставини справи

Заявник, Михайл Константінеску, є громадянином Румунії, народився у 1945 році і зараз проживає у Бухаресті.

В основі фабули цієї справи лежить засудження заявника за наклеп. Заявник був президентом профспілки вчителів. Після публікації у пресі його коментарів щодо внутрішніх суперечок у профспілці та критичних зауважень на адресу системи правосуддя Румунії його було обвинувачено у вчиненні наклепу. Коментарі заявника стосувалися трьох колишніх лідерів профспілки, які відмовилися повернути гроші організації після виборів нового керівництва. П. Константінеску, характеризуючи цих осіб, назвав їх «delapidatori» (ті, що приховують крадене майно). Після цього профспілка звернулася до компетентних органів з проханням порушити кримінальну справу щодо заявника. 18 березня 1994 року суд першої інстанції міста Бухарест визнав заявника не винним у вчиненні наклепу. 10 жовтня 1994 року окружний суд міста Бухареста, який розглядав справу заявника в якості суду апеляційної інстанції, скасував виправдовувальний вирок суду першої інстанції і визнав п. Константінеску винним у вчиненні наклепу. На думку суду, роблячи подібні заяви у присутності журналістів, п. Константінеску повинен був усвідомлювати, що після його слів щодо колишніх лідерів профспілки буде порушено кримінальну справу, а отже він діяв умисно.

Зміст рішення Суду

Заявник стверджував, що було порушено його право на свободу вираження поглядів (ст. 10 Конвенції). Свою позицію п. Константінеску аргументував тим, що йому не надали можливості довести правдивість своїх висловлювань, а також тим, що він не був проінформований про обвинувачення, висунуті проти колишніх лідерів профспілки після опублікування його статті. Заявник також вважав, що мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд), оскільки йому не дозволили дати усні свідчення в окружному суді, який спирався виключно на матеріали розгляду справи судом першої інстанції. Крім того, на думку пана Константінеску, окружний суд у своєму вирокі не врахував покази свідків захисту.

Суд зауважив, що Верховний суд Румунії у своєму рішенні від 4 лютого 2000 року переглянув справу і скасував вирок суду апеляційної інстанції, тим самим виправдавши заявника. Суд звернув увагу на те, що рішення про виправдання заявника, прийняте після спливу більш ніж п'яти років по його засудженню, ґрунтувалося виключно на відсутності у п. Константінеску умислу на вчинення наклепу. Верховний суд Румунії не звертався до процесуальних питань слухання справи окружним судом міста Бухареста і не розглядав скарги заявника з цього приводу. З точки зору Суду, Верховний суд Румунії у своєму рішенні від 4 лютого 2000 року, ні прямо, ні у прихованій формі не визнав факту порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції і, тим більше, не відшкодував завдані заявнику збитки і моральну шкоду відповідно до тих вимог, які містяться у прецедентній практиці Суду. Більше того, якщо навіть вважати рішення Верховного суду Румунії таким, що у прихованій формі визнало факт порушення ст. 10 Конвенції, то у будь-якому разі заявнику не було компенсовано

моральної шкоди, завданої засудженням, та не повернуті кошти, які п. Константінеску сплатив в якості компенсації моральної шкоди колишнім лідерам профспілки. Що ж до штрафу, сплаченого заявником на користь держави, то після прийняття рішення про його повернення пану Константінеску суд першої інстанції міста Бухареста, який займався цим питанням, у своєму зверненні від 6 березня 2000 року до третього окружного управління податкової інспекції не звернув уваги на інфляцію, яка мала місце протягом 6 років.

Таким чином, Суд прийшов до висновку, що відповідно до ст. 34 Конвенції заявник може вважатися потерпілим від порушення Румунією прав, викладених у Конвенції.

Для того, щоб з'ясувати чи мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції, Суд повинен був проаналізувати статус і повноваження окружного суду міста Бухарест, а також характер розглядуваних ним питань. Відповідно до вимог норм національного законодавства порядок провадження в окружному суді міста Бухарест є аналогічний тому, який застосовується під час вирішення справи по суті у суді першої інстанції. Тобто, окружний суд вирішував як питання закону, так і фактичних обставин справи. Окружний суд повинен був вирішити питання винності заявника після проведення скрупульозного дослідження всіх обставин справи, дозволяючи у необхідних випадках подання сторонами нових доказів. Суд зазначив, що після скасування вироку суду першої інстанції про невинуватість п. Константінеску окружний суд постановив новий вирок виключно на матеріалах справи, які були предметом розгляду суду першої інстанції, не вислухавши усних показів самого заявника, які той хотів дати. У цьому відношенні Суд не сприйняв аргументу Уряду, що право на захист пана Константінеску було у достатній мірі забезпечено, оскільки він міг звертатися до суду з останнім словом. З цього приводу Суд зауважив, що не слід змішувати права підсудного на подання доказів та на останнє слово. Таким чином, Суд дійшов висновку, що окружний суд міста Бухареста вирішив питання про винність заявника, не надавши йому можливості давати свідчення та захищати себе іншим чином. З точки зору Суду, окружний суд був зобов'язаний вислухати заявника, тим більше, що обвинувальний вирок щодо п. Константінеску постановлявся вперше.

Отже, мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Суд зауважив, що факт засудження заявника за наклеп однозначно є втручанням органів державної влади у здійснення ним його права на свободу вираження відповідно до ст. 10 Конвенції. Предметом розгляду Суду стало питання відповідності такого втручання ч. 2 ст. 10 Конвенції. Таким чином, необхідно було встановити чи таке втручання: а) передбачено національним законодавством; б) переслідує одну із законних цілей, перелічених у ч. 2 ст. 10 Конвенції і в) є необхідним у демократичному суспільстві. Суд дійшов до висновку, що втручання органів державної влади Румунії у здійснення заявником його права на свободу вираження поглядів було передбачено національним законодавством. Це втручання переслідувало одну із законних цілей, перелічених у ч. 2 ст. 10 Конвенції, а саме захист репутації або прав інших осіб. Відповідно до вимог прецедентної практики Суду наступними питаннями, які слід було з'ясувати при встановленні відповідності такого втручання ст. 10 Конвенції стали: а) наявність гострої соціальної потреби у такому втручанні; б) пропорційність між застосованими заходами та метою, яку вони переслідували; і в) належність і достатність причин, з яких виходив Уряд в обґрунтуванні необхідності такого втручання. Таким чином, Суд повинен був проаналізувати зміст коментарів заявника у контексті всіх обставин справи.

Суд відзначив, що у своїх коментарях заявник торкався двох аспектів: а) критики поліції та сторони обвинувачення за їх небажання завершити розслідування скарг, висунутих проти А. Р., Р. В., і М. М. і б) твердження, що вищеперелічені особи були «delapidatori» (ті, що приховують крадене майно). Суд зауважив, що питання про порушення права заявника на свободу вираження поглядів стосувалося лише останнього аспекта. Окружний суд міста Бухарест, постановляючи обвинувальний вирок щодо заявника, виходив саме із слова «delapidatori» (ті, що приховують крадене майно), а не із висловленої паном Константінеску критики функціонування системи правоохоронних органів щодо вирішення спорів, які

виникають у сфері діяльності профспілок. Навіть беручи до уваги той факт, що коментарі заявника були зроблені у контексті суперечок про незалежність профспілок і функціонування системи правосуддя, а отже становили громадський інтерес, не можна вести мову про відсутність обмежень права на свободу вираження поглядів у таких випадках. Статус представника профспілки не позбавляв заявника обов'язку дотримуватися вимог, встановлених задля захисту репутації або прав інших осіб, зокрема вимоги не порушувати презумпцію невинуватості щодо інших громадян. У зв'язку з цим Суд повинен був проаналізувати, чи не переступив заявник межі дозволеної критики.

На думку Суду, вживання терміну «*delapidatori*», який застосовується для позначення осіб, які приховують крадене майно, порушувало права громадян, щодо винності котрих суд не прийняв жодного рішення. Суд вважав, що заявник міг виразити своє незадоволення і критику, не вживаючи цього слова.

Таким чином, законний інтерес держави – захистити репутацію трьох інших осіб – не суперечив праву заявника висловити власну позицію з приводу вищезгаданих проблем. Суд дійшов висновку про належність і достатність причин, з яких виходив Уряд при втручанні у право заявника на свободу вираження поглядів, відповідно до вимог ч. 2 ст. 10 Конвенції. Суд вважав, що, враховуючи всі обставини справи в їх сукупності, втручання з боку Уряду у здійснення заявником його права було пропорційним меті, яка переслідувалась. Суми штрафів, накладених на заявника, а саме 50 000 лей у дохід держави і по 500 000 – на користь кожного з потерпілих теж були обґрунтованими. Таким чином, окружний суд міста Бухарест не вийшов за рамки наданого державній владі «поля розсуду»¹. Отже порушення ст. 10 Конвенції відсутнє.

Суд не міг вирішувати питання про те, яким міг би бути результат розгляду справи, якщо заявнику було б забезпечено дотримання його права на справедливий судовий розгляд. Однак, зрозуміло, що пан Константінеску зазнав страждань через порушення свого права. Виходячи з принципу справедливої сатисфакції Суд призначив заявнику 15 000 французьких франків, які повинні бути конвертовані у румунські леї. Суд також призначив п. Константінеску 20 000 франків у відшкодування судових витрат (із вирахуванням сум, вже наданих Радою Європи у формі юридичної допомоги).

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України О. О. Бекетовим, Р. М. Москалем, Н. П. Ничай, М. Ю. Пришляк, Т. І. Пашуком, М. Б. Рісним, А.-М. Я. Хом'як.

¹ Мова йде про вироблений у практиці Суду особливий принцип тлумачення норм Конвенції, відповідно до якого окремі положення цього акту інтерпретуються у спосіб, що залишає за державами-учасниками певну свободу розсуду при вирішенні певного кола питань застосування норм Конвенції.